

Věda

O člověku a moudrosti poznávání

S vědou, která nese vznešený název anthroposofie, jsem se nesetkala ani v průběhu svých studií, ani během svého působení na akademické půdě. Dílo zakladatele a duchovního otce anthroposofie Rudolfa Steinera oslovuje moje srdce, moje nejnvtitnější vědomí a moji duši. Musím pravdivě přiznat, že můj rozum materialisticky a ateisticky vychovaného přírodovědce se občas zdráhá přijmout slovně vyjádřenou podobu a způsob výkladu poznatku z jeho duchovního zření.

Anthroposofie je pro mne disciplína, která pojednává o všem, co nelze vyjádřit větami přírodních věd a matematickými rovnicemi, o skrytém obsahu lidského poznávání, o nových pohledech na člověka a svět, které nejsou v civilizaci na začátku 3. tisíciletí povinnou součástí vzdělávání a výchovy. Rudolf Steiner svým rozsáhlým dílem vytvořil základy anthroposofie jako duchovní vědy. Moje úvaha se pokouší navodit zamyšlení nad tím, proč se dosud nestala anthroposofie ani povinnou součástí vzdělávacího systému ani obecně přijímanou disciplínou v množině věd o životě (life Sciences)

Důkazů pro toto tvrzení bychom mohli shromáždit nepřeborné množství. Podle mého názoru je to zejména proto, že Steiner, jako každý velký myslitel a duchovní učitel, velmi silně předběhl dobu. V tom totiž spočívá poslání velikých učitelů lidstva. Obraz vývoje světa a člověka, který podává ve svém rozsáhlém díle, je podstatně jiný, než jak nám ho předkládá současná věda.

Žádný ze současných představitelů přírodních věd by patrně nemohl brát vážně moje vyprávění o tom, že Steinerovy texty čtu nejraději svým vnitřním zrakem, kdy jsou pro mě důležitá svým vlastním významem (sémanticky) pouze některá klíčová slova. Prožívám to, jak Steiner proniká svým vnitřním zřením do podstaty věcí a jevů, které začínáme jako jednotlivci vnímat v určitých okamžicích či fázích svého života, jakmile vystoupíme ze své „zabedenosti“. Jde totiž o vnímání skutečnosti, která je součástí jsoucna, která však je mimo poznávací schopnost našich fyzických smyslů fungujících v trojrozměrném světě. Je to skutečnost vnímatelná duchovním zřením.

Vývoj vědy na konci 20. století posunul možnosti našeho chápání přírody a světa tak, že dokážeme v metaforách mýtů dávných civilizací a kultur rozeznat společné obecné popisy přírodních zákonitostí. Novověká věda objasnila mnohé z dávných tajemství, nalezla pro ně vysvětlení a formulovala přírodní zákony. Steiner ve střední Evropě v první čtvrtině 20. století měl stejně nelehký úkol jako mnozí jeho předchůdci. Kontrolovat poznatky získané duchovním vnímáním svým bdělým vědomím a vyjádřit je pojmovou řečí člověka 20. století. S pokorou, uznáním a nesmírnou úctou je třeba obdivovat jeho mistrovství promlouvat k tehdejší intelektuální elitě Evropy stejně jako k dělníkům, zemědělcům, lidem duchovně zaměřeným i k materialistickým racionalistům. Člověk na prahu 3. tisíciletí je přesvědčen o poznávací síle vědy. Dnešní diskuse o pravdivosti poznání zpravidla končívají tím, že jeden subjekt postuluje vlastní pozici za prokazatelně „vědeckou“, zatímco pozici druhého považuje za „nevědeckou“, a tedy nepravdivou a iracionální. Věda je v současné době chápána jako jediná cesta k získání pravdy o skutečnosti a „vědeckost“ je argumentem pravdivosti. Současná věda nám nabízí nesmírné množství informací. Pro poznávání cestou nových informací musíme mít však určitý systém - mentální rámec, do kterého nové informace zařazujeme. Je pochopitelné, že mentální rámce a souvislosti, které se člověku budují od nejtletějšího věku, jsou silně závislé na paradigmatu doby.

Na konci 20. století se rozšířilo používání slova **paradigma** pro označení souboru pravidel, jimiž se v určitém historickém období řídí vědecké bádání. Paradigma například určuje, co je a co není vědecké, jaká jsou pravidla pro formulování otázek a odpovědí, jaký je styl vědeckých teorií, jaká jsou kritéria pravdivosti. Paradigma je provázané s myšlenkovým klimatem i kulturou dané doby. Různá paradigmata prostě chápou předmět

zkoumání různě, kladou jiné otázky a mají jiné vymezení toho, co nazýváme logikou a racionalitou. Jakmile se nahromadí více problémů, na které věda nenachází odpovědi, jakmile se přežije „duchovní pozadí“ paradigmatu, dochází k „vědecké revoluci“. Vznik nového paradigmatu však bývá dlouhodobý proces, ve kterém hrají značnou roli i vlivy, které nemusí být ryze vědecké: zapominání, postupné vyřazování „dokázaných faktů“ z učebnic, odchody zastánců starého paradigmatu z veřejného života, nástup nových technologií, nástup jinak smýšlejících generací. Nové paradigma se náhle vynoří, aby bylo závazným rámcem myšlení a kritériem pravdivosti dalším generacím.

Věda na prahu 3. tisíciletí i přes své nepopíratelné úspěchy není schopna podat vysvětlení obecných existenciálních pravd. Vyhýbá se otázkám po smyslu lidské existence, životních hodnot atd. Jak se má člověk srovnat s propastí mezi světem, v němž žijeme, který nějak vidíme, a světem vědy, který mu předkládá matematizovaný model přírody a kvantifikované vztahy mezi jejími složkami? Tato dualita nás uvádí v nejistotu a nutí nás k volbě. Chceme-li žít v pluralistickém světě, v souladu i s ostatními společnostmi, založenými na jiné kulturní bázi, musíme se snažit seznamovat s tolik odlišnými - „nevědeckými“ - obrazy světa. Čeká nás změna celého mentálního rámce.

Steinerovy úvahy o světových názorech nabývají na své aktuálnosti v souvislosti s kritikou poznávacích schopností vědy na konci 20. století. Uplynulé století nám zřetelně demonstruje, že vědecké vědění přineslo nesmírné množství poznatků, astronomicky zvýšilo efektivitu lidských aktivit, a tím v nebyvalé míře zvýšilo lidskou schopnost přetvářet okolní svět. Mnoho lidí si uvědomuje, že v současném stavu civilizace nelze dokonce ani zaručit, že vědecké vědění a technologie, které z něj vycházejí, poskytují záruku pro úspěšné přežití lidstva na Zemi. Rozvoj vědy vedl v jistém smyslu i k situaci, kdy výstupy vědy jsou ve sporu s naší běžnou zkušeností. Celkové společenské ovzduší si dnes stále více uvědomuje nutnost kritické analýzy „monopolu vědy“. To přináší i zpochybnění doposud převládajícího přesvědčení, jež pokládá rovnítko, či přímo podmiňuje pokrok společenský a civilizační právě vědeckým pokrokem. Rakousko-americký postmoderní filosof Paul Feyerabend (1924-1994) ve své knize *Poznání pro svobodné lidi* (1975) radikálně polemizuje s monopolem vědy a píše: *Věda má daleko blíž k mýtu, než je filosofie vědy ochotna připustit, fe to jen jedna z podob myšlení, které rozvinul člověk, a nemusí být nutně podobou nejlepší. Je příliš nápadná, hlučná a nestydatá a je považována za nadřazený způsob myšlení jen těmi, kteří se již primárně rozhodli pro jistou ideologii, nebo těmi, kteří ji přijali, aniž by zkoumali její výhody a limity.* Mimo jiné navrhuje, aby dospělým lidem bylo umožněno vzdělávání v takovém „světonázoru“, jaký se jim líbí. Podle Feyerabenda totiž neexistují pádné důkazy pro jakýkoli z nich. Postmodernisté dokonce říkají, že vědecké vědění nemá žádné význačné postavení v hledání pravdy.

Zdeněk Neubauer ve své knize *„Nový Areopág“* (1) píše: *Novověká věda, snažící se budovat své vědění na pevných základech, domnívající se, že přikládá nové poznatky jako cihlu k cihle, má místo toho za sebou dějiny opakujících se „koperníkovských revolucí“, tj. zhroucení všech svých učení, revizi každých dosavadních představ a budování nových teorií na zcela odlišných základech.*

Steiner na samém začátku 20. století vyslovil svůj názor o tom, že svět nemůžeme pochopit z jednostranného hlediska jediného světového názoru, ale odhaluje se pouze tomu, kdo pochopí, že jej musí obejít v kruhu všech názorů, vžívat se do různých hledisek, z nichž je možno pozorovat svět a která jsou myšlenkově stejně oprávněná. Světové názory, jak se vyvíjely ve filosofii anebo na základě přírodních věd, trpí podle Steinera jednostranností, která vzniká z toho, že se často zobecňuje něco, co je správné jenom v určité oblasti a v určitém smyslu. Z toho pak plyne množství světových názorů. Podívejme se tedy na hlavní světové názory ve Steinerově výkladu, jak se jejich analýze věnoval ve *Světových názorech v 19. století* (1901), v *Záhadách filosofie* (1914) a ve svém berlínském přednáškovém cyklu *Lidská a kosmická myšlenka* v r. 1914. Přehledně se touto problematikou zabýval ve své přednášce pro české anthroposofy znalec a překladatel Stei- nerova díla Zdeněk Váňa (2).

Někteří lidé jsou založeni tak, že je pro ně nemožné pochopit nějakou duchovní pravdu a nalézt cestu k duchu. Jsou vnímaví pouze pro to, co jim zprostředkují nejhrubší smyslové dojmy a nic jiného pro ně neexistuje. Duchovní skutečnosti, pokud o nich vůbec mluví, jsou jim jen vlastnostmi či funkcemi hmoty. Tak vzniká **materialismus**. Na tomto pojetí jsou založeny úspěchy přírodních věd a technické civilizace. Nemůže být odmítáno jako mylné, avšak to, co hlásá, platí jen pro hmotný svět a jeho zákony.

V protikladu k materialismu jsou jiní lidé založeni tak, že ve všem hmotném vidí jen projev, či zjevení ducha, který je pro ně jedinou skutečnou realitou, zatímco hmota je klamným zdáním - mája. To byl charakteristický postoj člověka ve staroindické epoše. Dnes ho nazýváme **spiritualismem**. Pokud se vztahuje k duchovní oblasti, je tento názor oprávněný. Jeho jednostrannost však spočívá v tom, že podceňuje nebo popírá význam hmotného světa a jeho zákonů. V tomto směru je pravým opakem materialismu.

Jiným lidem je v podstatě lhostejné, zda je svět hmotný nebo duchovní, berou ho prostě takový, jaký je. Odmítají zkoumat jeho podstatu a drží se pouze toho, co poznávají kolem sebe, zaměřují se hlavně na životní praxi a považují se za realisty. Tento názor proto můžeme označit jako **realismus**.

Podobně jako tvoří polaritu materialismu se spiritualismem, má realismus svůj protiklad v **idealismu**, který sice uznává realitu světových procesů, chápe je však jako proniknuté ideou, která jim dává teprve smysl. Vše ve světě je pouze prostředkem k realizaci idejí.

Jestliže se pozvedneme nad hrubý **materialismus**, pak můžeme uznávat realitu toho, co lze vyjádřit matematicky. Takové pojetí nazýváme **ma-tematismem**, i když jeho zastánci toto označení zpravidla neužívají. Věří, že svět se projevuje matematicky s neomylnou přesností, a formulují matematické pravdy. Můžeme sice připustit, že svět je uspořádán matematicky, ale postoupit při tom ještě o krůček dál: uvědomit si, že ve světě působí i jiné ideje než matematické. Připustíme však pouze takové ideje, které lze vyčíst z vnějších smyslových dojmů a pochopit rozumem. To je **racionalismus**, který vládne ve vědě i v praktickém životě. Jakmile se však k idejím získaným zevně připojí ideje, k nimž dospíváme čistě intelektuálně nebo z etického hlediska, přecházíme opět k idealismu.

Idealismus může být vystupňován až k poznání, že ideje se nevznášejí jako něco neosobního ve vzduchu nebo nemohou samy o sobě vézet ve věcech, nýbrž že jsou vždy vázány na bytosti, které jsou jejich nositeli nebo tvůrci. Takové názory, které v sobě zahrnují jakousi představu oduševněnosti světa, označujeme jako **psychismus**.

I v tomto pojetí vězí určitá jednostrannost. Člověk nemusí být spokojen pouze s tím, že existují bytosti, které mají ideje, ale může dospět k názoru, že tyto bytosti musejí mít v sobě něco volního, schopnost jednat a tvořit. To však mohou mít jen bytosti duchovní. Názor, podle kterého tyto bytosti ztělesňují jednotnou duchovní podstatu světa, se jmenuje **pneumatismus**. Představa jednotného ducha představuje jednostrannost tohoto názoru.

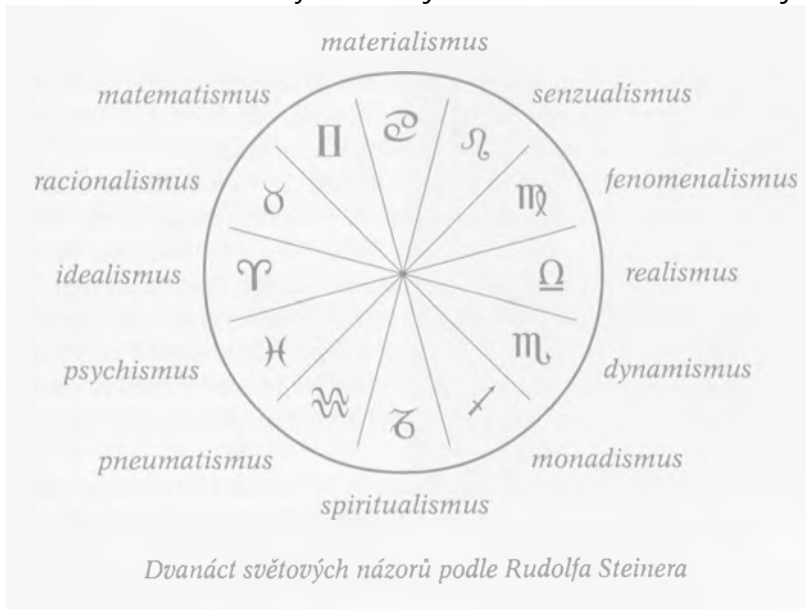
Pneumatismus se liší od spiritualismu v tom, že pneumatista vidí jen jednotného vše-ducha (Brahman nebo Alláh), kdežto spiritualisté rozlišují hierarchie jednotlivých duchovních bytostí.

Německý filosof Leibniz (1646-1716) mluvil místo o duchovních bytostech o monádách, chápaných jako jednotky existence nejrůznějšího druhu, schopností a hladin vědomí, ale bez konkrétního duchovního určení. Tento názor nazýváme **monadismus**. Je to vlastně jakýsi *zabstrahovaný spiritualismus*.

Jestliže odmítneme i abstraktní představu bytostí, pak uznáváme jen svět sil, energií, vibrací, silových polí, který pojmáme v podstatě neosobně. Světový názor, který hledá podstatu všeho dění v blíže nedefinovatelných kosmických silách a energiích, je označován jako **dynamismus**.

Jdeme-li tímto směrem dále a odmítneme i představy o silách jako pověru, ocitáme se opět v realismu. A chceme-li nalézt přechod od realismu k materialismu, můžeme začít tím, že budeme pochybovat o správnosti realistického názoru: o tom, zda svět, který nás obklopuje, je skutečný, anebo se nám prostřednictvím našich smyslů takovým pouze jeví. Je to tedy svět jevů, fenoménů a jeho vlastní skutečnost je mi nepřístupná. To je **fenomenalismus**, který značně ovlivnil myšlení v 19. století.

Tímto směrem je možno jít ještě dále a tvrdit, že i v těchto jevech je ještě mnoho přimyšleného, zatímco oprávněné je pouze to, co monitorují naše smysly. To je podstata **sensualismu**. Od sensualismu je pak už jen krok k vlastnímu materialismu, který uznává jen hmotnou skutečnost, jak ji zprostředkovávají

Dvanáct světových názorů podle Rudolfa Steinera

smysly.

Je známou skutečností, že každý z těchto světových názorů může být důmyslně obhajován spolu s přesvědčivým potíráním jednoho nebo všech ostatních. Pro každý se snadno naleznou dobré důvody. Je však příznačné, že názory v horní polovině zvířetníku mají mezi svými přívrženci sklony k určité nepohyblivosti myšlení, zatímco názory v dolní polovině mohou snáze a pohyblivěji přecházet z

jednoho do druhého. Duch bez hmoty je nekonkrétní, hmota bez ducha je neživá. Pouze při jejich spojení můžeme žít duchovní život na Zemi.

Ze Steinerova díla se tak ozývá veliká výzva k toleranci, která je zvláště aktuální v dnešní době vyhraněných světonázorových, politických a náboženských fundamentalismů. Prolíná jím také myšlenka o tom, že podstata věcí nespočívá v jediné pravdě, ale v souhrnu všech. Novověcí vědci byli přesvědčeni, že svět je založený na jednoduchých a poznatelných pravdách. Moderní věda založila svoji prestiž na principu hledání pravdy a na předpokladu, že v každé jednotlivé otázce je pravda jenom jedna. Naše rozumné myšlení těžko přijímá to, že každé jednotlivé je svou existencí založeno v nesčetných způsobech a každého člověka se zpravidla dotýká jednou svou stranou, jedním svým způsobem. My však skoro vždy považujeme poznávanou skutečnost za jediné takovou, jakou ji poznáváme my sami. Neradi se vzdáváme představy o jedné jediné pravé pravdě. Požadujeme vždy jen jeden model světa, protože více takových konceptů nejsme schopni obsáhnout a přijmout za své. Z takových stanovisek se potom rodí dogmatismus, nesmiřitelná kritičnost, odsuzování, netolerance, názorový boj, křížové výpravy, svaté války i terorismus.

Ve svém *Vlastním životopise* Steiner napsal (2): *Kdo neodmítá všechno, co není v souladu s jeho směrem myšlení, toho nebude znepokojoval relativní oprávnění různých světových názorů. Může bez výhrad pocítovat fascinující účinek toho, co bylo v určitém směru vymyšleno. Tento fascinující účinek intelektualismu žije přece v tolika lidech. Snadno jsou hotovi se vším, co je myšleno jinak než u nich. Kdo však žije ve světě skutečně duchovního nazírání, ten vidí oprávněnost nejrůznějších stanovisek a musí se ustavičně v nitru své duše bránit tomu, aby nebyl příliš silně přitahován k jednomu či druhému hledisku.*

V době, kdy významní fyzici objevovali zákonitosti fyziky platné v mikrosvětě (které se zdály bláznivé a nepřijatelné i Albertu Einsteinovi), píše a přednáší Steiner o nádherném spolupůsobení makrokosmu s mikro- kosmem. Člověk ve všem, čím je, představuje malý svět, mikrokosmos. Jeho přednáška 19. října 1923 v Dornachu začíná vysvětlováním toho, že člověk v sobě skutečně obsahuje veškerou zákonitost světa, všechna světová tajemství (3).

Tato myšlenka, opakovaně přinášená velkými duchovními učiteli, se na konci 20. století objevuje vědecky rozpracovaná na základě objevu hologramu.

Americký neurofyziolog Karl Pribram a britský profesor teoretické fyziky David Bohm vytvořili velmi odvážnou teorii, která může vysvětlovat racionálně, logicky a vědecky souvislost jedné lidské bytosti s celým světem a která nabízí možnost říci, že člověk je přirozenou bytostí transcendence. Není však překvapující, že neurofyziologové i filosofové s jejím obecným přijetím příliš nespíchají. Princip hologramu spočívá v tom, že každá jeho část v sobě nese informaci o celku, každý bod nese v sobě informaci o určitých aspektech celkového tvaru.

Neurobiologové mnohdy v experimentech na zvířatech pozorovali, že při odstranění nebo poškození části mozku nedojde k „vymazání“ určité paměťové stopy. Tato skutečnost byla dobře potvrzena i klinickými pozorováními na člověku. V některých případech se tedy může zdát, jako by paměť byla rozprostřená, rozptýlená v dostatečně široké oblasti mozku. Pribram vyslovil hypotézu o tom, že stejným způsobem, jako vzniká holografický záznam, projektuje i náš mozek realitu v podobě promítnutého trojrozměrného hologramu (4). Pravdivou informaci o realitě můžeme tedy hledat spíše v energii, kterou zachycují naše smysly, než v objektech, které definujeme jako hmotné. Pribram o hmotě říká, že je naplněná kvantově ustavenými mikrovlnnými obrazci, konstruktivními a destruktivními interferencemi. Naše smysly pracují společně na vytváření iluze světa.

Lidský mozek pak může být chápán jako hologram, který obsahuje a interpretuje holografické jsoucnou. Každý mozek a každý jedinec si vytváří svůj vlastní prožitek reality, přitom si každý jedinec v sobě nese informaci o všem. Všechno je jeden celek.

Objevy a vědecké teorie fyziků 20. století vymezily platnost newtonov- sko-karteziánského modelu jsoucnou vůči referenční skutečnosti, již je systém smysly vnímatelných makroskopických těles.

Zatímco objevy fyziků od počátku 20. století vedly k vytvoření kvantové fyziky a urychlily výrazně proměnu světa, biologie a medicína setrvaly ve vymezení platnosti zákonitostí kvantové fyziky na mikrosvět v podobě molekul a atomů. Člověk a jeho svět je stále posuzován jako systém smysly vnímatelných makroskopických těles. Jestliže aplikace zákonů mikrosvěta v technologiích změnila svět, můžeme se oprávněně ptát: Je takový koncepční model člověka pravdivý?

Je však zcela evidentní, že současná věda, opírá se o možnosti nejnovějších technologií, které pronikají do nitra buněk, sledují pohyb molekul a šíření elektrochemických změn, Steinerovy poznatky získávané duchovním vnímáním zcela ignoruje a odmítá jako iracionální, mystické, subjektivní a nevědecké. K mnoha poznáním ze Steinerových výkladů dospívá biologie druhé poloviny 20. století po dlouhých a nákladných experimentech v řadě laboratoří. Takovým příkladem může být objasnování významu hypofýzy a epifýzy (podvěsku mozkového a šišinky) (5). Mnohé na svoje znovuobjevení pomocí laboratorních experimentálních technik teprve čekají. Jsou to například Steinerovy výklady o působení různých kovů v lidském organismu nebo o funkcích krve. Avšak na druhé straně lze chápat námitky některých současných vědců, kteří poukazují na nelogičnost a nesmyslnost některých tvrzení, vytržených ze Steinerových textů. Mnohdy se jedná o terminologii a zvolené metaforické příklady, poplatné dobovému stupni poznání. Mnohdy se jedná o souvislosti mezi člověkem a kosmem, které se přírodovědcům jeví jako nesmyslné a bláznivé zejména proto, že jsou zcela neslučitelné se systémem vědeckého vědění, který v současné době přijímá za své většina vědeckého společenství.

Velmi významný aspekt při hodnocení pravdivosti vědeckých teorií je totiž jejich vzájemná logická a empirická slučitelnost (kompatibilita). Každá vědecká teorie musí být kompatibilní s celým systémem vědeckého vědění a musí tak respektovat celou objektivitu, zjišťovanou v našich kognitivních interakcích se jouscnem. A tady narážíme na základní problém spočívající v tom, že současné vědecké paradigma nepřipouští existenci duchovní složky člověka, existenci duše a ducha. Jestliže současné vědy o životě nepřipouštějí existenci duchovních základů lidské přirozenosti, pak je logické, že možnost duchovního bádání je odsouvána do oblasti „pavědecké“. Objektivita, pravdivost a moudrost lidského poznávání souvisí s celkovým pojetím člověka. Stejně tak, jako nemohly ve světě mikročastic platit zákonitosti Newtonovy mechaniky, nemůže být lidská bytost pochopena při pouhém zkoumání a analýze fyzického těla. Zatímco tedy vědy o životě nezměřily, nezvážily a nevyfotografovaly lidskou duši, vyzařování tkání a orgánů lidského těla nebo lidské myšlenky, zatímco vědci na půdě akademických institucí ostře vystupují proti názorům, které považují za pseudovědecké, „éterné přírodní zákony“, duchovní zákony jsou, přesto fungují dál.

Na samém začátku 20. století, kdy Rudolf Steiner vytvářel propracované základy duchovní vědy, si plně uvědomoval, že přináší poznání, které budou mnozí odmítat. S námitkami a odporem ze strany církve, některých učených spolků i vědců se setkával Steiner již v průběhu svého života. Věnoval proto velkou pozornost vypracování teorie poznání, hodnocení pravdivosti a přesnému logickému vyjadřování. Jeho předmluvy k 1.-20. vydání „*Tajné vědy v nástinu*“ (6) jsou aktuální i dnes. Pravdivost a objektivitu těchto poznatků nesnižuje fakt, že o některých pojmech a slovních vyjádřeních zvolených autorem na začátku 20. století můžeme dnes diskutovat. Diskuse o vhodném pojmu pro označení „éterné kosmické síly“ probíhají dodnes a volba „správného“ slova se často stává zástupným problémem ve sporech zúčastněných diskutujících. Podrobnějším rozбором tohoto problému se zabývají Strunecká a kolektiv (7). Steinerovy komplexní výklady o sítích vztahů v kosmu, zahrnující prvky, duchovní síly, hierarchie bytostí a síly planet může náš lidský rozum s jeho zavedenou logikou a vžitou terminologií nechápat a odmítat.

Globální krize světa, krize naší technologicko-konzumní civilizace, jejíž součástí je i krize vzdělávání, výchovy a morálky, však vyplývá z krize paradigmatu lidského vědomí a myšlení.

Steiner ve svých přednáškách kladl důraz na to, aby poznatky z duchovního světa byly převáděny do podoby, která vychází vstříc potřebám doby. Často poukazyval na to, jak realita kolem nás může člověku potvrdit to, co mohl získat duchovním bádáním. 1 skeptický vědec na prahu 3. tisíciletí může žasnout nad tím, jak Rudolf Steiner vysvětloval německému zemědělci již v r. 1922, že vůl krmený masem by se musel zbláznit (8)! V jeho díle proto můžeme nalézt podrobný rozbor a upozornění na všechny důsledky lidského počínání, které nerespektuje porozumění člověku jako duchovní bytosti, které nerespektuje poznání duchovních zákonů kosmu. Člověk má vždy možnost svobodné volby. Nese však také zákonitě důsledky své činnosti. Právě uplynulé 20. století přineslo velké množství důkazů o tom, že lidská společnost nemá dostatečnou mravní vyspělost vzhledem k možnostem, které jí poskytuje vědecké poznání. Zjevně poznatelná destrukce planety Země, vyčerpání zdrojů energie, nedostatek pitné vody, znečištění vod, ovzduší i potravin, nové epidemie, hromadná krveprolití, genocidy, projevy stupňovaného násilí a zlého myšlení lidí na prahu 3. milénia jsou důsledky vývoje technologicko-konzumní společnosti, která přinesla části lidstva civilizovaný komfort. Můžeme však také dospět k závěru, že současné vědecké poznání postrádá morální hledisko. Před člověkem v lidstvu se objevuje problém sporu mezi oblastí jeho vnitřní duševní skutečnosti a mezi vědeckým poznáváním reálného světa. Ignorance a naprostá netečnost ke kultivaci lidské duše vyvolaly v současné civilizaci nebývalý infernální pohyb zla ze skrytých hloubek psychiky člověka. Tragické události, které proběhly ve dnech, kdy píší toto zamyšlení, můžeme považovat za velice vážnou zkoušku morální vyspělosti lidstva, složeného z jedinců nazývaných Homo sapiens sapiens - člověk 2x moudrý.

Vědecké teorie se ověřují v laboratořích a v praxi. Země se stala velikou laboratoří, kde se testují současné vědecké hypotézy, zbraně, chemikálie i lidé. Jsme schopni správné a moudré interpretace zjevných výsledků této činnosti? Jsme ochotni pod vlivem mnoha tragédií připustit svoje omyly?

Hledisko pravdivosti poznání nebo také moudrosti by mělo být pro člověka také hlediskem respektujícím lidskou sebezáchovu na Zemi. Morálka pro tento cíl se týká nejenom mezilidského soužití, jde rovněž o etiku našeho soužití s biosférou a obecně s celým kosmem, do něhož jako lidské bytosti patříme.

Anthroposofie propracovaná Rudolfem Steinerem je příkladem disciplíny, která umožňuje intersubjektivně verifikovat poznání získané lidským vědomím duchovně-duševním způsobem a dospět k reprodukci objektivního duchovního obsahu.

V září 2001 si každý člověk v lidstvu uvědomuje, že naše civilizace nemá daleko k možnosti svého sebezničení. Pro budoucnost naší civilizace a naší planety Země bude rozhodující, zda lidstvo dokáže překonat duchovní nevědomost a dosáhne sjednocení úsilí k řešení globálních problémů. Vědě by v této etapě, v níž se rozhoduje o dalším osudu lidstva, měla náležet vůdčí úloha. Měla by to však být věda, jejímž posláním je obroda a kultivace ducha na úroveň lidské bytosti 21. století. Z dávných časů k nám proudí cestami moudrých zasvěcenců podivuhodné znalosti o nekonečnosti vesmíru a smyslu lidského života. Mýty také vyprávějí o dávných civilizacích, zničených strašlivými válkami a katastrofami, jejichž mementa k nám doléhají ještě dnes. Věda bez morálky a svědomí však povede lidskou civilizaci cestou zkázy. Mocné síly a energie, k jejichž zdrojům ukazují cestu duchovní vědy, představují dostatečně účinný nástroj k řešení problému přežití a uchování naší civilizace. Jedině věda schopná pochopit tajemství přírody a všech bytostí, může připnout lidstvu mocná křídla nutná k dosažení nejvyšší pravdy a moudrosti.

V čase velkého smutku nad ztrátami tisíců životů obětí teroristických útoků na Světové obchodní centrum v New Yorku a budovy Pentagonu ve Washingtonu hledá mnoho lidí odpovědi na mnohá proč. Tyto tragické události jsou pro lidstvo, obývající jednu velikou vesnici na planetě Zemi, velikou výzvou k zamyšlení a hledání změny. Více než kdy předtím zaznívá slovo apokalypsa. Vedle volání pro odvetu a přísných trestech se ozývají i výzvy k lásce, soucítění a pomoci. Z řad amerických intelektuálů se ozývají i názory o potřebě změny paradigmatu, způsobu a standartu života a myšlení současných Američanů. Není záměrem tohoto článku stavět Rudolfa Steinera do role světového proroka. Byl však jedním z těch, kteří si plně uvědomili platnost velkých duchovních zákonů a po celý svůj život usiloval o jejich aplikaci na každodenní život člověka, vedoucí k jeho plnému růstu a zrání. Jeho dílo je i dnes mimořádně aktuální. Mnozí z kritiků jeho díla, kteří vystupují jako ochránci „pravdivé a rozumné vědy“, projevují nejenom svoji neznalost faktů (tj. Steinerova díla), která je v zodpovědné vědecké analýze nezbytná, ale především svoje nepochopení hluboké vnitřní podstaty duchovní skutečnosti, neschopnost porozumět novému nezvyklému modelu skutečnosti. Něco takového se může některým jedincům jevit i jako ztráta jejich dosavadní životní jistoty, jejich chápání světa a názoru na smysl jeho existence. A to je něco, co patří k nejobtížnějším proměnám lidského vědomí vůbec. Z historie lidské společnosti v posledním tisíciletí víme, že nejenom církevní, ale i vědecké autority mnohokrát odmítaly zkušenosti a poznatky, které nezapadaly do stereotypu myšlení a představ obrazu světa v dané době. Také ochota člověka v lidstvu změnit svoje myšlení, přijmout představu o tvůrčí síle myšlenky, o existenci kolektivního, universálního vědomí, do kterého každý z nás svým dílem přispívá, může pomoci při hledání odpovědi na to, jak může každý z nás přispět k proměně světa. Přijetí duchovní vědy a duchovní filosofie jako metod pravdivého vědeckého poznávání dává naději, že naše planeta nebude zničena a budoucí civilizace vykročí dlouhou a nelehkou cestou duchovního pokroku.

Apokalypsu můžeme nazvat „tajným zjevením“ toho, co má lidský duch prožít ve svém budoucím vývoji. Nebylo by však správné myslet si, že takovým předurčením bude potlačena všechna vůle člověka - že všechno tak jako tak přijde, ať člověk učiní cokoli. Tak tomu naprosto není. Velké světové zákony ducha nejsou dány tak, že jsou člověku uloženy zvenčí, ale jsou dány k tomu účelu, aby je člověk přijal do svého nitra a vyvinul se vlastní silou v jejich smyslu... Probádá-li člověk přírodní zákony, stane se jejich vykonavatelem. Přijme je do svého ducha a stane se spolutvůrcem přírody. S duchovními zákony tomu není jinak. Světu je určeno, aby se rozvinul podle duchovních zákonitostí... Svůj lidský úkol splníme teprve tím, že usilujeme o vědění a poznání přírodních zákonů. Ty by existovaly a platily i bez našeho poznání... Také velké duchovní zákony by působily ve světě bez našeho poznání. Na pravdivosti apokalypsy se nic nezmění, i kdyby ji nikdy žádný člověk nepochopil... Avšak do rukou člověka je vloženo, aby se svému božskému cíli zachováváním těchto zákonů přibližoval... (9)

1. Zdeněk Neubauer: Nový Areopág. Křesťanská akademie, Praha 1992.
2. Zdeněk Váňa: Podstata myšlení a světových názorů.
Přednáška z cyklu Úvod do anthroposofie 9. 10. 1993.
3. Rudolf Steiner: Člověk a vesmírné slovo. Nakladatelství PDN-Fabula, Olomouc 1999.
4. Karl H. Pribram: Mozek a mysl. Vesmír, Gallery, Praha 1999.
5. Rudolf Steiner: Okultní fyziologie. Ioanes, Březnice 1997.
6. Rudolf Steiner: Tajná věda v nástinu. Ioanes, Březnice 1997.
7. Strunecká a kolektiv: Nepovinné. AOS Publishing, Ústí nad Labem 2001.
8. Rudolf Steiner: O zdraví a nemoci. Nakladatelství PDN-Fabula, Olomouc 1999.
9. Úryvky z článku R. Steiner: Povolání k růstu.
Z němčiny přeložil Frank Peschel. Okruh a střed, 3, 15-16, 2000.